

**ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ**

**Komunikační tabulka pro klienta
s kombinovaným postižením**

Jméno: Jaromír Tichý

Předmět: Alternativní a augmentativní komunikace

Studijní obor: magisterské studium Sociální práce a sociální politika

Akademický rok: 2011-2012

1.	Úvod.....	2
2.	Charakteristika klienta.....	2
3.	Příprava nástrojů pro výuku Braillova písma.....	3
4.	Etapy výuky a jejich průběh.....	4
5.	Zlepšení klientových schopností po ukončení výuky	7
6.	Reliéfní tabulky	7
6.1	První tři etapy	8
6.1.1	Tabulka Ovoce.....	8
6.2	Čtvrtá etapa	9
6.2.1	Tabulka Zelenina	9
6.2.2	Tabulka Hračky a školní potřeby.....	10
6.3	Pátá etapa.....	11
6.3.1	Tabulka Zvířata.....	11
6.3.2	Tabulka Ptáci	12
6.4	Šestá etapa	13
6.4.1	Tabulka Kuchyně.....	13
6.4.2	Tabulka Hygiena.....	14
6.5	Sedmá etapa.....	15
6.5.1	Tabulka Činnosti.....	15
7.	Seznam literatury.....	16

Při sepisování své seminární práce jsem mohl využít cenné rady a praktickou pomoc pracovníků Tyfloservisu. Obdivoval jsem jejich profesionální přístup, neboť se snažili pomoci klientovi, který měl kromě zrakového postižení také poruchu autistického spektra a neměl sociální zázemí. Při sestavování své seminární práce jsem především čerpal z poznatků získaných při konzultacích o možnosti využití speciálních pomůcek a také jsem získal informace týkající se praktických postupů výuky.

Při získávání podkladů pro svoji seminární práci jsem se přesvědčil, že tato nezisková organizace poskytuje svým klientům praktickou pomoc, která jim umožňuje kompenzovat jejich handicap a také jim umožňuje integraci do společnosti intaktních spoluobčanů.

1. Úvod

Cílem mé seminární práce je popsat komunikační tabulku, která byla navržena pro klienta s kombinovaným postižením. Klient má poruchu autistického spektra a je zcela nevidomý. Ve své seminární práci bych chtěl také popsat klientovy komunikační dovednosti, účel, kvůli němuž byla komunikační tabulka vytvářena, a způsob, kterým se klient s komunikační tabulkou učil pracovat. Chtěl bych také popsat speciální pomůcky a technologie pro zrakově postižené, s kterými byla komunikační tabulka vytvářena. V seminární práci popíši, jakým způsobem se změnil klientův život poté, co absolvoval kurz práce s komunikační tabulkou. V této seminární práci skutečné klientovo jméno neuvedu, budu jej nazývat Petr.

2. Charakteristika klienta

Petr je od narození prakticky nevidomý a má poruchu autistického spektra. Jeho rodiče měli problémy s alkoholismem a s drogovou závislostí, a proto byl Petr umístěn do dětského domova. Na víkendy si jej berou babička a dědeček. Vzhledem k jejich zdravotnímu stavu si ale Petra nemohou nechat delší dobu.

Petrovi je v současné době 15 let. Navštěvuje základní školu praktickou. Předtím než začal využívat komunikační tabulku, komunikoval s okolím pomocí slov. Jeho slovní zásoba byla ale omezená a bylo pro něj problematické slovním sdělením porozumět. Vzhledem k Petrovu těžkému zrakovému postižení pedagogové neučili Petra ve škole pracovat s obrázkovou komunikační tabulkou. Snažili se s ním komunikovat pouze slovně. I přes snahu pedagogů byla Petrova slovní zásoba málo rozvinutá. Je pravděpodobné, že se na těchto potížích podílely všechny tři faktory: porucha autistického spektra, úplná nevidomost a horší sociální zázemí.

Petr se v základní praktické škole pokoušel učit Braillovo písmo. Jednotlivé znaky bodového písma si díky pravidelnému procvičování a opakování většinou pamatoval. Se čtením a především s porozuměním textu měl ale obtíže. Pedagogové základní praktické školy proto kontaktovali pracovníky Tyfloservisu. Chtěli zdokonalit Petrovy komunikační a čtecí dovednosti. Pracovníci Tyfloservisu byli osloveni z několika důvodů. Tato nezisková organizace nabízí svým klientům kurz výuky čtení a psaní Braillova písma. Její pracovníci umějí ovládat různé pomůcky a zařízení, které je možné při výuce Braillova písma využít. V

Tyfoservisu jsou také přístroje umožňující tvorbu jednoúrovňové a víceúrovňové reliéfní grafiky.

3. Příprava nástrojů pro výuku Braillova písma

Pro výuku Braillova písma byly nejdříve připraveny obrázky předmětů k jednotlivým tematickým okruhům komunikační tabulky. Obrázky každého okruhu zabíraly plochu jedné stránky. Tématem prvního listu, s kterým měla výuka začít, bylo ovoce. Pracovníci Tyfoservisu zjistili, že Petr jednotlivé druhy ovoce zná a má je rád. Skutečné ovoce je možné pro účely výuky pořídit a obrázky ovocných plodů jsou v reliéfní podobě hmatem snadno rozpoznatelné.

Některé obrázky byly staženy z internetových stránek. Pracovníci Tyfoservisu je upravily tak, aby s nimi bylo možné po převedení do reliéfní podoby dobře pracovat s použitím hmatu. Jiné obrázky byly vytvořeny přímo v počítači. Každý obrázek byl před vytištěním upraven tak, aby měl jasný okraj, po kterém by se Petr mohl v průběhu hmatového vnímání pohybovat prsty. Podle tvaru okraje měl Petr jednotlivé obrázky rozlišit. U obrázků ovocných plodů byly např. vynechány listy, neboť ty by odváděly Petrovu pozornost. Každý obrázek byl umístěn do čtvercového rámečku. V tomto rámečku musel být ve vertikální či v horizontální poloze. To je pro hmatové vnímání velmi důležité. Pomocí prstů může nevidomý vnímat jen malou část obrázku, chybí mu komplexní přehled. Jakýkoli náklon předmětů by hmatové vnímání značně ztížil.

Obrázky byly vytištěny na speciální typ papíru. Části obrázků, které nebyly dost tučné, byly zvýrazněny černým fixem. Speciální papír byl poté dán do zařízení, které se nazývá fuser. *Fuser je zařízení určené na výrobu hmatových plánek či schémat pro zrakově postižené. Na speciální papír se nakopíruje či černým fixem překreslí to, co je nutné převést do reliéfní podoby. Speciální papír poté projede fuserem a kontura obrázků či schémat vystoupí nad povrch. Papír obsahuje vrstvu, která je citlivá na teplo. Více tepla pohltí části papíru, na kterých jsou nakresleny obrysy plánek a schémat černou barvou. Jejich objem se zvýší do té míry, že jsou pro zrakově postiženého uživatele dobře hmatné.* [1]

Mezi další pomůcky, které byly při výuce Braillova písma a při rozšiřování slovní zásoby použity, patří ručně vyrobené hmatové obrázky předmětů. Všechny obrázky ovoce, s kterými výuka začínala, byly vystřiženy z linolea. Po vystřižení se pak přilepily na tvrdší papír. I zde musely být umístěny v horizontální či ve vertikální poloze.

Názvy ovoce byly v Braillově písmu vytištěny na dymo pásku pomocí Pichtova psacího stroje. Dymo páska je speciální typ pásky, kterou je možné potisknout písmeny v Braillově písmu. Páska se poté odstříhne a nalepí na věc, kterou nevidomý potřebuje označit v bodovém písmu.

Pichtův psací stroj umožňuje zrakově postiženým psát v Braillově písmu. *Šesti bodům, jejichž kombinace znaky Braillova písma tvoří, odpovídá šest kláves. Žádaný znak bodového písma se získá současným stisknutím jejich příslušné kombinace.* [2]

Pichtův psací stroj, který využívají sociální pracovníci v Tyfloservisu, má speciální úchyty, do kterých je možné dymo pásku vložit. Názvy ovoce byly napsány pomocí Pichtova psacího stroje na dymo pásku. Potom je sociální pracovnice vystříhly a nalepily pod reliéfní obrázky komunikační tabulky převedené do reliéfní podoby pomocí fuseru.

Poslední pomůckou, kterou si sociální pracovnice na kurz připravila, byly kartičky potištěné Braillovým písmem. Pro tisk bodového písma byla použita braillovská tiskárna. *Braillovská tiskárna umožňuje tisk dokumentů v Braillově písmu. Tisk probíhá tak, že jsou kombinace bodů vytlačovány na speciální papír, který je tlustější než normální papír.* [3] Sociální pracovnice si také připravila speciální pastu, kterou je možné vytvořit znaky na papíru. Pasta po několika hodinách ztverdne a zrakově postižený pak může takto vytvořené znaky rozpoznávat pomocí hmatu.

4. Etapy výuky a jejich průběh

Petrova výuka byla rozdělena do několika částí, které po sobě následovaly. Sociální pracovnice Tyfloservisu se s Petrem setkávala dvakrát týdně. Pracovala s ním většinou hodinu a půl, v průběhu práce měl Petr podle svých potřeb možnost odpočinku. Plnění jednotlivých částí probíhalo vždy po několik setkání. Na konci každé etapy byly cíle, které byly v počátku stanoveny, ověřovány praktickým zkoušením Petrových dovedností. Mezi jednotlivými setkáními Petrovi pomáhali s procvičováním získaných dovedností speciální pedagogové základní školy praktické. Způsob procvičování byl vždy stanoven v průběhu setkání mezi speciálními pedagogy základní školy praktické a pracovníci Tyfloservisu, které se uskutečnilo jednou týdně. V dalších částech kurzu sociální pracovnice Tyfloservisu s pedagogy komunikovala telefonicky či prostřednictvím e-mailu, setkávání již nebylo potřebné.

Cílem první etapy bylo, aby Petr pochopil vztah mezi objektem - ovocem v reálné podobě a dvojrozměrnou maketou tohoto objektu vytvořenou z linolea. Sociální pracovnice nejdříve požádala Petra, aby poznal pomocí hmatu ovoce, které mu podala do rukou. Poté co

Petr ovoce identifikoval, podala sociální pracovnice svému klientovi model ovoce, který byl vystřižený z linolea a nalepený na tvrdém papíru. Vedla jeho ruku po obrysu dvojrozměrného hmatového modelu ovoce a tuto činnost doplňovala slovním komentářem. V závěru první etapy dávala pracovnice Tyfloservisu svému klientovi tyto modely ovoce v různém pořadí a Petr je musel správně slovně označit. V případě potíží se vrátili ke skutečnému ovoci. První etapa byla ukončena, když Petr správně identifikoval všechny dvojrozměrné modely ovoce vystřižené z linolea.

Cílem další etapy bylo, aby Petr pochopil vztah mezi skutečným ovocem a jeho reliéfním obrázkem vytvořeným pomocí fuseru. Identifikace reliéfních plánek vytvořených tímto zařízením je daleko těžší než rozpoznávání hmatových modelů vytvářených z linolea. Reliéfní obrázky jsou hůře hmatatelné a jsou také menší. Při nácviu rozpoznávání reliéfních obrázků postupovala pracovnice Tyfloservisu následujícím způsobem. Petr musel nejdříve hmatem rozpoznat skutečné ovoce. Poté sociální pracovnice vedla Petrovu ruku po reliéfním obrázku a tuto činnost slovně komentovala tak, aby se Petrovi identifikace obrázku vytvořeného s použitím fuseru co nejvíce usnadnila. Druhá etapa byla opět ukončena, když Petr dokázal sám vyhledávat obrázky v reliéfní tabulce a když je správně identifikoval.

Cílem třetí fáze bylo rozpoznat reliéfní obrázek hmatem, správně jej identifikovat a poté přečíst název ovoce v Braillově písmu. Třetí fáze byla ukončena, když Petr správně předčítal názvy ovoce a také bez chyby identifikoval reliéfní obrázky.

Cílem čtvrté fáze bylo naučit Petra obdobným způsobem pracovat s tabulkami, které byly zaměřeny na dva tematické okruhy: Zelenina a Hračky a školní potřeby. Tyto tabulky byly vybrány proto, že všechny věci byly dostupné a Petr je mohl rozpoznávat hmatem. Tato fáze se od předcházejících lišila v několika ohledech. Výuka probíhala rychleji. V průběhu jednoho setkání byly Petrovi představeny předměty, poté jejich dvojrozměrné zobrazení vytvořené z linolea, reliéfní podoba v komunikační tabulce a jejich pojmenování v Braillově písmu. Na poznávání věcí v trojrozměrné podobě pracovnice Tyfloservisu využívala čím dál méně času. Při probírání posledního tematického okruhu této etapy bylo hmatové rozpoznávání věcí zcela vynecháno, na začátku výuky se pracovalo pouze s dvojrozměrnými modely vytvořenými z linolea. Druhou podstatnou změnou bylo to, že se pod obrázky předmětů již nelepily jejich slovní popisky v Braillově písmu vytvořené dymo páskou. Tyto popisky se vytvořily s pomocí braillského fontu, který se instaloval do počítače. Po vytištění obrázků a braillských popisků na speciální papír se pomocí fuseru zvětšil objem i vytištěných znaků Braillova písma. Čtení těchto bodů bylo ale obtížnější, neboť nebyly tak dobře hmatné.

Přechod na braillovský font měl ale velký význam, neboť výrobu dalších popisků značně urychlil. Čtvrtá fáze byla splněna, když Petr správně identifikoval reliéfní obrázky předmětů a také je dobře přečetl.

Cílem páté fáze bylo při výuce zcela vypustit hmatové modely z reálného světa. Proto byla vybrána témata zvířat a ptáků. Průběh výuky vypadal následujícím způsobem. Nejdříve se začalo pracovat s modelem vystřiženým z linolea, poté následovala identifikace reliéfního obrázku na papíru a nakonec čtení v Braillově písmu. Dalším úkolem této fáze bylo označit jednotlivé listy komunikační tabulky speciálními znaky. Vidícím uživatelům jsou většinou jednotlivé listy tabulky odlišovány barvou, aby snáze našli téma, které chtějí při komunikaci použít. Pro Petra byly umístěny do rohu listu zvláštní znaky vytvořené speciální pastou. Petr je mohl proto rychle najít pomocí hmatu. Znaky určovaly, jaké téma je v listu tabulky procvičováno. Aby mohl Petr přejít do další fáze výuky, musel správným způsobem poznat reliéfní obrázek a přečíst text, který byl pod ním umístěn. Petr také musel pomocí znaků umístěných v rohu papíru správně určit, o jaký tematický okruh se jedná.

Cílem šesté etapy bylo zcela vynechat hmatové modely vytvořené z linolea a zapojit do procvičování také činnosti. Pro tuto etapu byla vybrána témata Kuchyně a Hygiena, neboť Petr měl s těmito tématy zkušenosti ze svého dosavadního života. Šestá část kurzu byla ukončena odlišným způsobem než předcházející části. Petr dostal kartičky, na kterých byla napsána slova Braillovým písmem. K těmto slovům musel samostatně vyhledat obrázky v reliéfní podobě. Účelem těchto kartiček také bylo to, aby si Petr zvykl na odlišný charakter braillovských bodů. Body vytištěné na papíru jsou totiž hmatově odlišné od bodů vytvořených fuserem. Další část zkoušení probíhala již klasickým způsobem. Petr vždy hmatem rozpoznal, o jaký obrázek se jedná. Sociální pracovníci sdělili jeho název a přečetli jej v Braillově písmu.

Cílem sedmé etapy bylo vytvořit tabulky na činnosti, které se objevovaly ve školní výuce a s kterými měl Petr nejméně zkušeností. Hmatová zobrazení těchto pojmů byla vytvářena pouze pomocí fuseru a pod každým pojmem byl vytištěn jeho název v Braillově písmu pomocí braillovského fontu. V průběhu této části kurzu sociální pracovníce vedla s Petrem o všech těchto pojmech krátké rozhovory. Sedmá etapa byla ukončena stejným způsobem jako předcházející část kurzu.

Cílem osmé a poslední etapy bylo trénovat čtení Braillova písma. Pojmy byly do komunikační tabulky zařazovány jen v případě, že jim Petr nerozuměl. Sociální pracovníce se také s Petrem snažila o jednotlivých pojmech hovořit. Další změnou, která proběhla v osmé etapě bylo to, že text v Braillově písmu nebyl vytvořen pomocí fuseru. Byl ale vytištěn na

braillské tiskárně. Kurz byl zakončen, když bylo jasné, že Petr rozumí textům, které se používají v základní praktické škole.

5. Zlepšení klientových schopností po ukončení výuky

Petr v současné době většině textům ze základní praktické školy, které jsou převedeny do Braillova písma, rozumí. Pedagogové základní školy praktické pro Petra připravují texty ve Wordu a poté je tisknou na papír pomocí braillské tiskárny. Pedagogové a sociální pracovníci také uvádějí, že s nimi Petr lépe slovně komunikuje. V případě potřeby je pro Petra možné vytvořit novou komunikační tabulku. S její pomocí si dokáže odvodit vztahy mezi předmětem a jeho názvem. Při práci s tabulkou není v současné době nutné zajistit pro hmatové vnímání skutečné předměty. Není také nutné vytvářet velké dvojrozměrné modely z linolea. Obrázky je možné i s braillskými popisky vytvořit poměrně rychle na počítači. Pedagogové či sociální pracovníci vždy Petrovo hmatové zkoumání nového reliéfního obrázku doprovázejí slovním popisem. Ten je zaměřen nejen na pomoc při identifikaci předmětu. Má také Petrovi pomoci k tomu, aby lépe pochopil, kam předmět v reálném světě patří a jak jej může využít.

Kurzy Tyfloservisu Petra bavily, neboť se při nich střídaly různé zajímavé aktivity. K motivaci klienta přispělo také to, že byl každý jeho úspěch odměňován. Velmi důležitý byl přístup sociální pracovnice, která se Petrovi věnovala individuálně podle jeho potřeb.

Po ukončení školní docházky se sociální pracovníci pokusí pro Petra najít vhodné pracovní místo v chráněné dílně. V případě potřeby bude možné Petra s pracovním postupem seznámit pomocí reliéfních obrázků označených popisky v Braillově písmu.

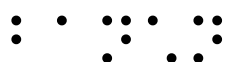
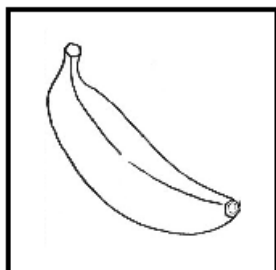
6. Reliéfní tabulky

V šesté kapitole mé seminární práce představím jednotlivé reliéfní tabulky, které byly pro Petra vytvářeny. První tabulka s tematickým okruhem Ovoce je v hmatové podobě. Další tabulky jsou vytištěné na klasický papír. Hmatové značky jednotlivých tabulek, které byly umístěny v rohu papíru a měly znázornit tematický okruh tabulky, jsou v mé seminární práci vynechány. Byly tvořeny speciální pastou v průběhu kurzu.

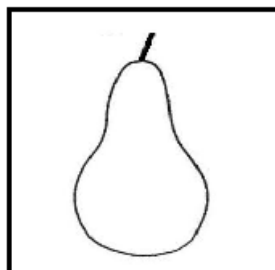
6.1 První tři etapy

6.1.1 Tabulka Ovoce

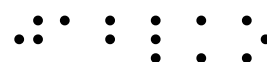
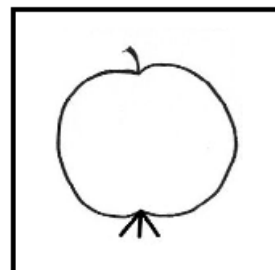
banán

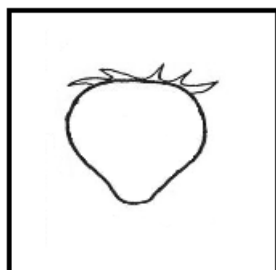
hruška

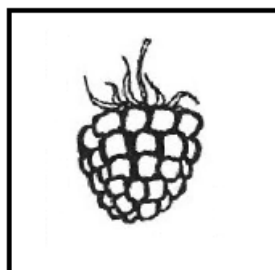
jablko

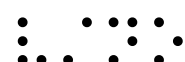
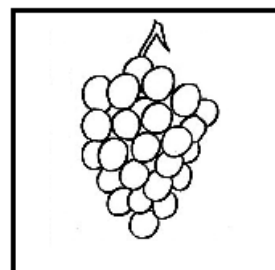
jahoda

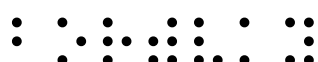
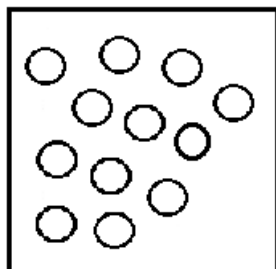
malina

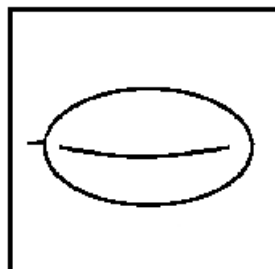
víno

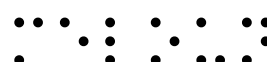
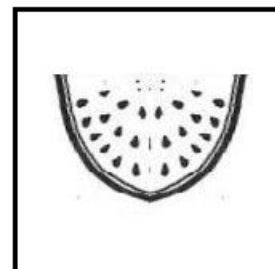
borůvky

švestka

meloun

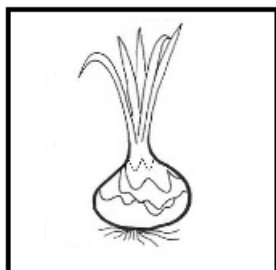

Zdroj: <http://www.globalni-cteni.cz/clanek/ovoce/>

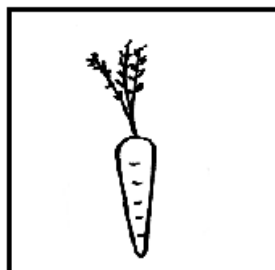
6.2 Čtvrtá etapa

6.2.1 Tabulka Zelenina

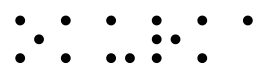
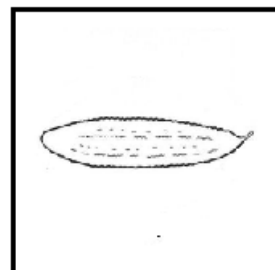
cibule

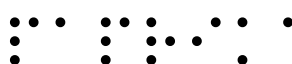
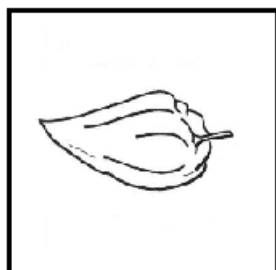
mrkev

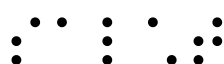
okurka

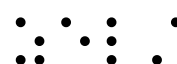
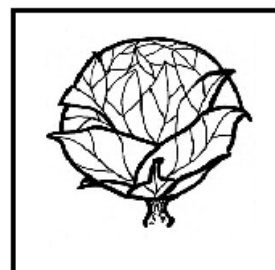
paprika

salát

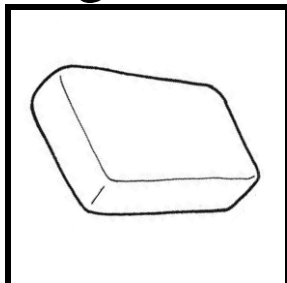
zelí

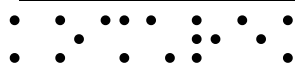
Zdroj: <http://www.globalni-cteni.cz/clanek/zelenina/>

6.2.2 Tabulka Hračky a školní potřeby

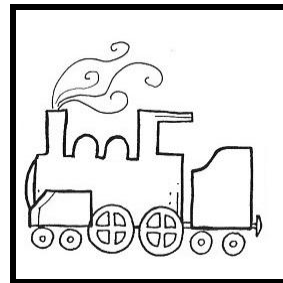
guma

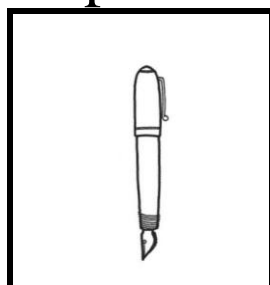
kočárek

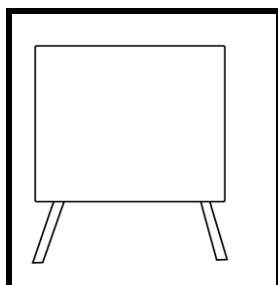
mašinka

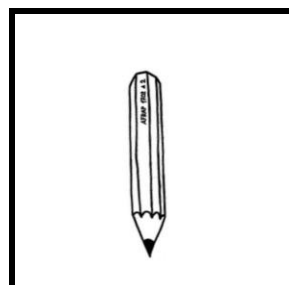
pero

tabule

tužka

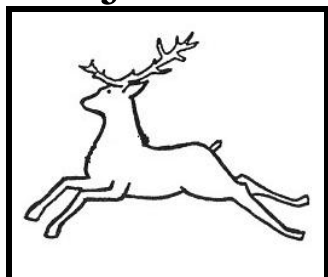

Zdroj: <http://www.globalni-cteni.cz/clanek/skola-hracky/>

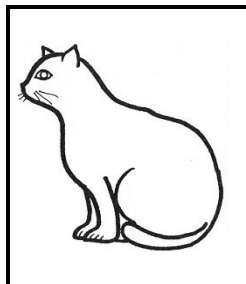
6.3 Pátá etapa

6.3.1 Tabulka Zvířata

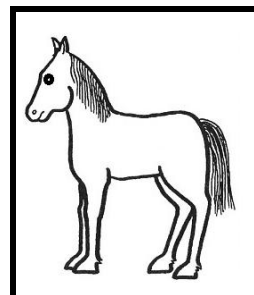
jelen

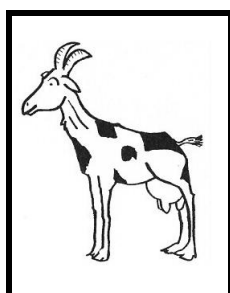
kočka

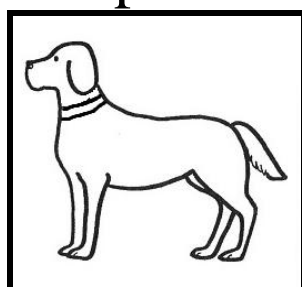
koník

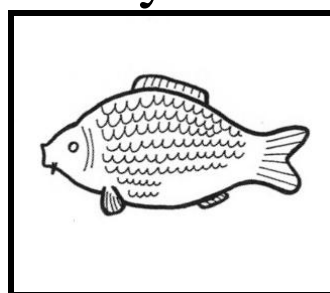
koza

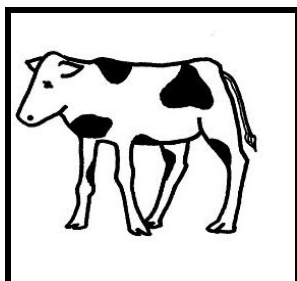
pes

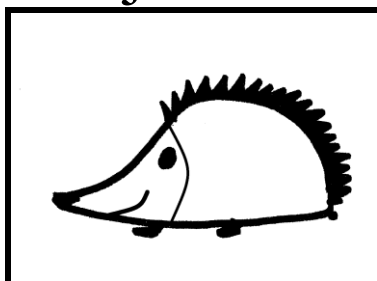
ryba

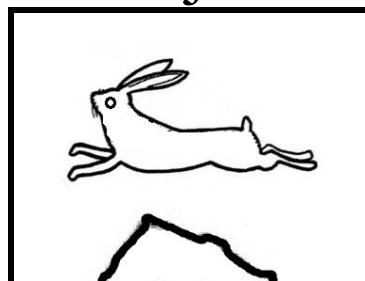
tele

ježek

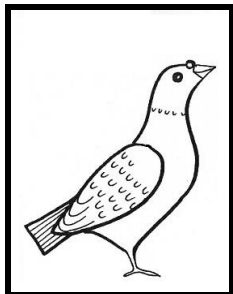
zajíc

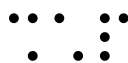
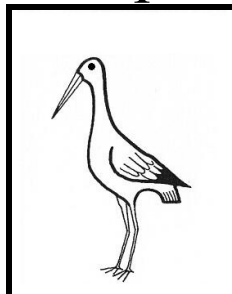
Zdroj: <http://www.globalni-cteni.cz/clanek/zvirata/>

6.3.2 Tabulka Ptáci

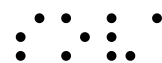
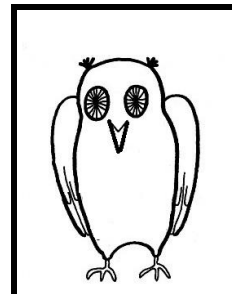
holub

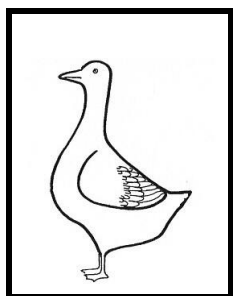
čáp

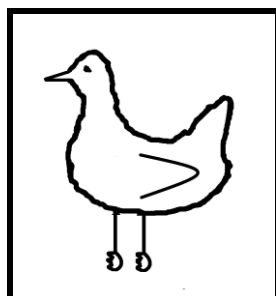
sova

husa

kačer

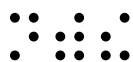
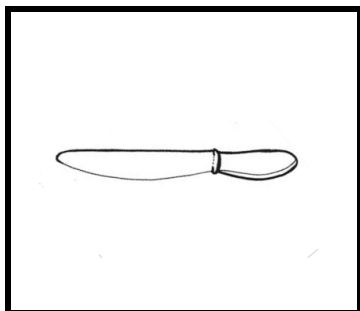

Zdroj: <http://www.globalni-cteni.cz/clanek/ptaci/>

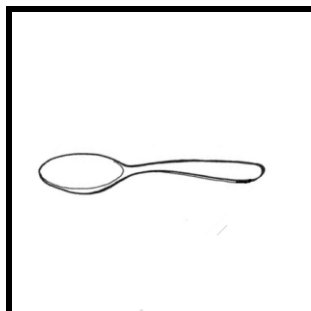
6.4 Šestá etapa

6.4.1 Tabulka Kuchyně

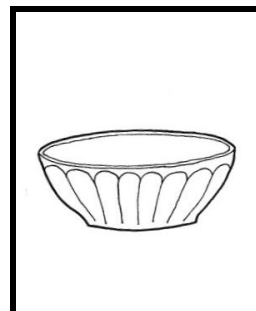
nůž

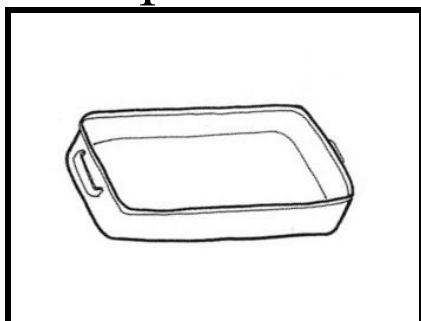
lžíce

mísa

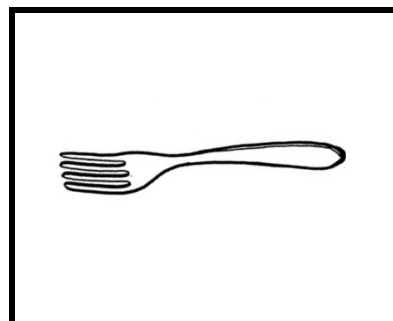
pekáč

hrneček

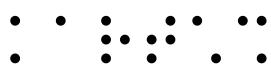
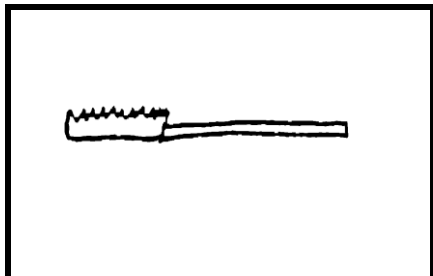
vidlička

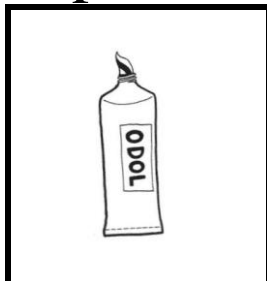
Zdroj: <http://www.globalni-cteni.cz/clanek/kuchyne/>

6.4.2 Tabulka Hygiena

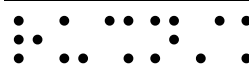
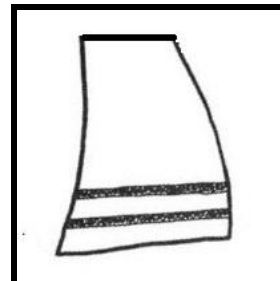
kartáč

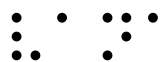
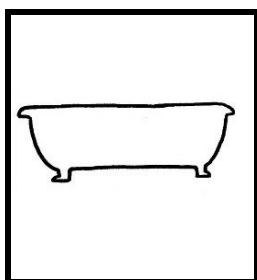
pasta

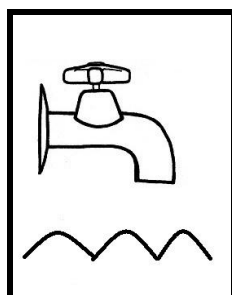
ručník

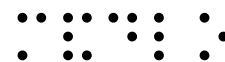
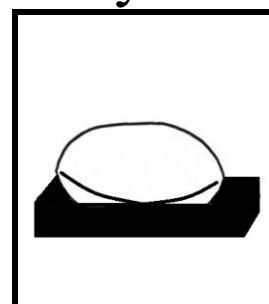
vana

voda

mýdlo

Zdroj: <http://www.globalni-cteni.cz/clanek/myci-prostredky-hygiena/>

6.5 Sedmá etapa

6.5.1 Tabulka Činnosti

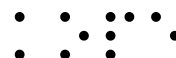
jede

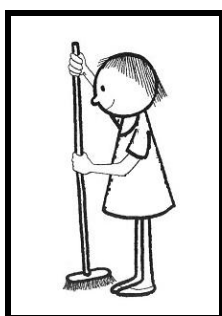
jí

kope

mete

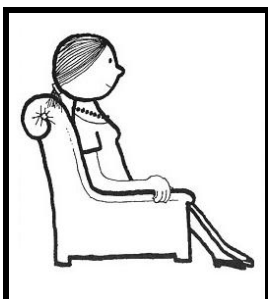
nese

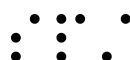
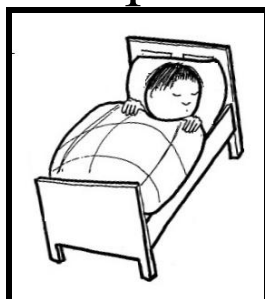
pije

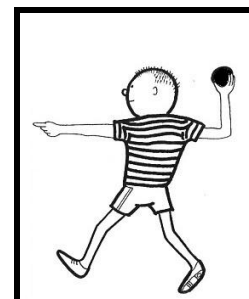
sedí

spí

hází

Zdroj: <http://www.globalni-cteni.cz/clanek/cinnosti/>

7. Seznam literatury

1. BŘINDA, Karel. Fuser. *Cs.wikipedia.org* :[online]., 28. 2. 2008. [cit. 2011-11-24]. Dostupné z: WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Fuser>.
2. Kompenzační pomůcky a právní předpisy. *Lorm.cz* :[online]., 2011. [cit. 2011-11-24]. Dostupné z: WWW: <http://www.lorm.cz/download/HMN/obsahCD/kompenzacni-pomucky.html>.
3. BŘINDA, Karel. Braillová tiskárna. *Cs.wikipedia.org*: [online]., 15. 2. 2010. [cit. 2011-11-24]. Dostupné z: WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/Braillov%C3%A1_tisk%C3%A1rna.
4. Obrázky z Prvního čtení | Globální čtení. *Globalni-cteni.cz*: [online]., 2011. [cit. 2011-11-24]. Dostupné z: WWW: <http://www.globalni-cteni.cz/clanek/obrazky-z-prvniho-cteni/>.
Z této stránky byly staženy obrázky pro tvorbu jednotlivých tematických okruhů komunikačních tabulek
5. Internetová stránka, na které je ke stažení braillový font
<http://teiresias.muni.cz/?chapter=download&>